

İKİNCİ BASKI İÇİN ÇEVİRENİN NOTU

1844 Elyazmaları bir geçiş dönemi yapıtıdır. Marksizm öncesinden marksizme doğru geçiş dönemine ilişkin ve bu geçişin Marx tarafından hiçbir zaman açığa vurma gereği duyulmayan bunalımını içeren bir yapıt.

Geçiş bunalımı. *zeleştiri öğeleri*'nde Althusser, şoye yazıyordu:

"*Elyazmaları*'nın bunalımı konu üzerinde, ekonomi politik üzerinde karşı karşıya gelen siyasal konum ile felsefel konum arasındaki dayanılmaz çelişkide özetlenir. Siyasal bakımdan Marx *Elyazmaları*'nı, burjuva iktisatçıların kavram, zmlenme ve çelişkilerini kendi inançları yararına kullanmak gibi umutsuz bir kavramsal çabaya girişecek ve o sıralarda kapitalist sömürü olarak düşünemediği şeyi, "yabancılaşmış emek" adını verdiği şeyi birinci plana koyarak, komünist olarak yazar. Kuramsal bakımdan bu metni, emek üzerine yabancılaşma *içinde* ve tarih üzerine de insan *içinde* söz edebilmek için Feuerbach *içine* Hegel sokmak gibi umutsuz bir siyasal çabaya girişerek, küçük burjuva felsefel konumlar üzerinde yazar. *Elyazmaları* dayanılmaz bir bunalımın, kendi ideolojik sınırları içine kapanıp kalmış bir konuyu bağdaşmaz siyasal ve kuramsal sınıf konumları ile yüz yüze getiren bir bunalımın il-

ginç ama dizginsiz bir tutanağıdır" (Louis Althusser, *Éléments d'autocritique*, Librairie Hachette, Paris 1974, s. 121-122).

Peki neler vardı bu "tutanak"ın içinde?

Bu "tutanak", bu elyazmaları Marx'ın, iktisat ve felsefe konusunda nisan-ağustos 1844 dönemindeki görüşlerinin ne olduğunu ortaya koyuyordu. Önsöz'ünde Marx, vardığı sonuçların ekonomi politiğin özenli bir eleştirel irdelemesine dayanan tamamen deneysel bir çözümleme ürünü olduklarını söylüyordu. Ereği geçerlikteki özel mülkiyet ve ekonomi politiğin bir eleştirisini yapmaktı.

Marx ekonomi politiği, irdelediği hareketin içsel bağlarını anlamamak ve olgu, görüngü ve süreçleri genellikle aralarında bir bağ kurmaksızın, dışsal bir güç ya da istence bağlı bir eylemin sonuçlarıymış gibi görmekle eleştiriyordu. Burjuva iktisat bilimine özgü metafizik yöntemin haklı bir eleştirisiydi bu. Böylece Marx, burjuva ekonomi politikle kendi kurmakta olduğu yeni bir bilim arasında bir ayrım çizgisi çekiyor ve özel mülkiyet, zenginlik susuzluğu, rekabet, değer ve insanın değerden düşmesi gibi kavramları birbirine bağlayan bağlantıyı kavramaya çalışıyordu.

Marx'ın burjuva ekonomi politige yönelttiği eleştirinin en önemli bölümünü *yabancılaşma* ve *emeğin yabancılaşması* kategorilerinin özünü açıklığa kavuşturmak oluşturuyordu. Hareket noktası olarak ekonomi politiğin kendi kabul ettiği "çağdaş siyasal-iktisadi olgu"yu, yani ürettiği zenginlik arttıkça işçinin artan yoksullaşmasını alıyordu.

Hegel ve Feuerbach'tan farklı olarak Marx, insanların toplumsal yaşamından başlıyor ve yabancılaşmayı bu yaşamın üretim araçlarının özel mülkiyetiyle belirlenen koşullarından çıkarıyordu. İlk yabancılaşmayı insanların, kendi etkinlik ve karşılıklı ilişkilerinden doğan yaşam ve çalışma koşullarını ortaya koyan bir toplumsal ilişkiler ve toplumsal iletişim biçimi olarak yorumluyordu. Buna göre yabancılaşma, doğrudan doğruya özel mülkiyet rejiminden kaynaklanıyordu. İktisadi alandaki yabancılaşma, toplumsal ilişkilerin çeşitli maddi ve ensonu tinsel alanlarındaki öteki yabancılaşma biçimlerine temel hizmeti görüyordu.

Yabancılaşmış emek kavramını Marx, özel bir derinlikle geliştirdi. İnsanın yaşamsal etkinliği, insanın bilinçli toplumsal varlık olarak olumlanması, ilkin nesnel dünyasının pratik yaratılmasından, toplumsal üretimden geçiyordu. Bir nesnenin işçi tarafından üretilmesi işçiye nesnel bir nitelik, nesnel bir özlük kazandırıyor. Oysa özel mülkiyetin egemenliği sonucu, üretilen nesnenin yitirilmesi, işçinin karşısına nesne "*yabancı bir varlık* olarak, üreticiden *bağımsız bir güç* olarak" dikildiği için, emeğin yabancılaşmasına yol açıyordu. Emek ürünü yaratıcısına değil, kapitaliste gidiyordu. Sermaye derken Marx, başkasının emek ürünü üzerindeki özel mülkiyeti düşünüyordu. İnsanın emeğinden, insanın üretken etkinliğinden, üretmeyen kişinin üretim ve ürün üzerindeki erkliği doğuyordu. "Nesnenin sahiplenilmesi kendini öylesine bir yabancılaşma olarak gösteriyordu ki işçi ne kadar çok nesne üretiyorsa o kadar az sahiplenebiliyor ve o kadar çok kendi ürünü olan sermayenin egemenliği altına giriyordu". Sermayenin gücü arttığı ölçüde işçi, durmadan daha yoksul bir duruma geliyordu. Çünkü işçinin ellerinden başka bir şeyi yoktu. Bir tarafta gereksinmelerin ve bu gereksinmeleri karşılama araçlarının incelmeye koşut olarak, öteki tarafta "gereksinmelerin bütünsel ve kaba, soyut bir yalınlaşması" görünüyordu. Emeğin yabancılaşması, kendini artan malların bir eşitsizliğinde, emek ve sermaye arasındaki büyük ayrımın bir derinleşmesinde gösteriyordu.

Emeğin yabancılaşmasının temelini ve nedenini özel mülkiyet oluşturuyordu. Öte yandan aynı özel mülkiyet, emeğin yabancılaşmasının sonucuydu. Emeğin yabancılaşması özel mülkiyetin yeniden üretimine yol açıyordu. Özel mülkiyetin Marx, yabancılaşmış emeğin somut ve özetlenmiş bir dışavurumu olduğunu söylüyordu. Öyleyse toplumun özel mülkiyetten kurtulması, işçilerin iktisadi ve siyasal kurtuluşunun zorunlu ve temel koşuluydu. Ayrıca yabancılaşmadan gerçek kurtuluş anlamına geliyordu bu. Bu konuda Marx, işçilerin kurtuluşunun "insanın evrensel kurtuluşunu içerdiğini" belirtiyordu.

Elyazmaları'nda Marx, toplumun komünist dönüşümü sorununu özsel olarak felsefi bir açıdan ele alıyordu. Komü-

nizmden "tamamen insancılıkta özdeş eksiksiz bir doğalcılık ya da doğalcılık anlamına gelen eksiksiz bir insancılık" olarak söz ederken, geleneksel felsefenin sözcük dağarcığını, özellikle de Feuerbach'ın dilini kullanıyordu. Bununla birlikte Marx, tamamen yeni görüşleri sürerek öncellerini büyük ölçüde aşıyordu. "Gerçek komünizm" üzerindeki görüşlerini, çeşitli vesilelerle özel mülkiyetin ve dolayısıyla insanın her türlü yabancılaşmasının ortadan kaldırılmasının yüksek biçimi olarak açıklıyordu.

Daha önceki gelişmemiş, olgunluktan uzak, komünizmin içeriğini saptıran ve komünizm fikrini bile gözden düşüren komünist görüşleri yadsıyan Marx, ancak insan ve doğa arasındaki, insan ve insan arasındaki çelişkileri kaldıran, duyguları insanın toplumsal doğasına uygun bir duruma getirerek insanallaştıran, "zengin insanı, evrensel duygularla donatılmış ve son derece gelişmiş insanı üreten" toplum düzeninin komünist olarak kabul edilebileceğini belirtiyordu.

Ütopya sosyalizmin çeşitli akımlarına özgü eşitlikçi eğilimleri Marx, *Elyazmaları*'nda sert bir biçimde kınıyordu. Özel mülkiyetin egemenliğine ve servet eşitsizliğine karşı tarihsel protesto olarak önemlerini kabul etmekle birlikte, gelecek için ülkü olarak bu eşitlikçi eğilimlerin yanlışlığını ortaya koyuyordu. Eşitlikçi komünizmi Marx kaba ve saçma olmakla niteliyor, insan kişiliğini yadsımak ve herkesi aynı düzeye getirmeyi kendine iş edinmekle suçluyordu. Bu komünizmin ilkelerinden biri de "yoksul ve gereksinmesiz insanın doğaya aykırı yalınlığı"na dönmektir. Gerçekte komünizmin bir karikatüründen başka bir şey değildi bu.

Marx'ın kanısına göre komünizmin utkusu, özel mülkiyete dayanan rejimin bağrında mayalanıyordu. Ama bu utkuyu sağlamak için kuramsal bilinç yetmezdi. "Özel mülkiyet fikrini kaldırmak için düşünülmüş komünizm bütünüyle yeterdi. Gerçek özel mülkiyeti kaldırmak içinse gerçek bir komünist eylem gerekiyordu." Böylece Marx komünist devrimi gerçekleştirmeye aracı olarak geniş yığınların devrimci savaşım zorunluluğunu belirtiyordu.

Hegel felsefesinin özel bir bölümde sunulan eleştirel çözümlenmesi, *Elyazmaları*'nın başlıca ereklere birini oluş-

turuyordu. Yapıtın son bölümünde Marx, hegelciliğin ve özellikle *Tin'in görüngübilimi*'nin ayrıntılı ve hayli olgun bir eleştirisini veriyordu. Tutarlı bir materyalist olarak davranan, gerçekçi deneyime ve Feuerbach'ın bulgularına dayanan Marx, Hegel felsefesini derinliğine çözümlüyordu. Bu felsefenin devrimci ve tutucu yanları arasında açık bir ayırım yapma başarısını gösteriyor ve Hegel'deki soyutlama biçimleri ile düşünce biçimlerini gerçeklikten ayıran uçurumu ortaya koyarak ve "mutlak İdea'nın hiçbir şey olmadığını, sadece *doğanın* bir şey olduğunu" belirterek bu felsefenin idealizmini kesin olarak çürütüyordu. Yabancılaşma kavramının materyalist bir yorumu çerçevesinde Marx, "Hegel diyalektiğinin *olumlu* uğraklarını", gelişme ve yabancılaşmanın kaldırılma süreci üzerindeki —soyut ve idealist bir biçime de bürünmüş olsa— ussal fikirlerini inceleyip değerlendiriyordu.

Böylece Marx'ın *Elyazmaları*, terimbilimdeki belli bir belirsizliğe rağmen, diyalektik ve tarihsel materyalizmin bir dizi önemli tezinin oluşmasında belirli bir aşamayı yansıtıyordu. Bu yapıt Marx'ın düşünsel yeteneğinin enginliğini gösteriyor, burjuva toplumsal bilimlerin etkili bir eleştirisi ve toplumsal olayların incelenmesi bakımından büyük bir önem taşıyan materyalist diyalektik bir yöntemin yaratılması yolundaki çabalarını ortaya koyuyordu.

Çeviriye gelince. *1844 Elyazmaları*, Emile Bottigelli'nin fransızca çevirisinden çevrildi. "Fransızcaya çevirenin notu"nda Bottigelli, fransızca çeviri üzerindeki gerekli açıklamaları yapıyor. Ben bu notta türkçe çevirinin, on altı yıl sonra yapılan bu ikinci baskıda (ilk baskı 1976'da yapılmıştı) baştan başa, yani yalnız *1844 Elyazmaları* çevirisinin değil, kitaptaki tüm öteki metin çevirilerinin de özenle gözden geçirildiğini ekleyeceğim. Bottigelli'nin bu iki "not" arasında yer alan "Sunuş"u aracılıyla okur, genç Marx ve *1844 Elyazmaları* üzerine oldukça açık bir fikir edinmek olanağını bulacaktır.

Auguste Cornu'nün "Ekler" bölümündeki iki yazısını çeviriye ben ekledim. Bunlardan birincisi, "Ekonomi politik ve felsefe elyazmaları" Cornu'nün, Karl Marx ve Friedrich Engels'in yaşam ve yapıtları üzerindeki anıtsal çalışmasının üçüncü cildinden alındı. Bu yazıda okur *1844 Elyazmaları*

rı'nın, Bottigelli'nin "Sunuş"u ile aynı doğrultuda ama daha ayrıntılı, deyim yerindeyse "satır satır" bir açıklamasını bulacaktır. Bu arada Cornu'nün bu yazıda, MEGA, I. c. III, s. 29-172'den, yani 1844 *Elyazmaları*'nın özgün almanca metninden yaptığı ve çoğunlukla dipnot biçiminde verdiği çeviriler ile Bottigelli'nin aynı parçalara ilişkin çevirileri arasında varolan kimi başlıkları, bu çetin metnin okunması bakımından okurun işini güçleştirmekten çok kolaylaştıracağını düşünerek ve ayrıca "masum" çeviri olmadığını, her çevirinin bir yorumlama içerdiğini de göz önünde tutarak, türkçe çeviride elden geldiğince korumaya çalıştığımı belirtmek isterim.

Cornu'den aldığım (ve *La Pensée*'nin haziran 1975 tarihli 181. sayısında yayımlanan) yazıların ikincisi, "Marx ve Engels'in 1848 devrimine kadarki ideolojik gelişmeleri", gerek 1844 *Elyazmaları*'nın, gerekse bu yapıtın kendi tarzında simgelediği "geçiş dönemi"nin, geniş bir perspektif içinde kavranabilmelerine yardımcı olacaktır.

Son olarak "Ekler" bölümüne 1844 *Elyazmaları*'nın, Sol yayınları tarafından bu kez ingilizce çeviri örneği göz önünde tutularak, Engels'in o ünlü "dâhice deneme"si, yani "Ekonomi politiğin bir eleştiri denemesi" de alındı. Marx'ın iktisadi irdelemelerine girişirken etkilendiği başlıca yapıtlar arasında yer alan bu yazıyı, ingilizcesinden Ahmet Kardam çevirdi.

Kitabın sonunda yer alan "Dizin"ler, yalnızca 1844 *Elyazmaları*'na ilişkindir.*

Ankara, 17 Haziran 1992.

Kenan SOMER

* Bu baskıda, Adlar ve Kaynaklar Dizinlerinde, Engels'in "Ekonomi Politiğin Bir Eleştiri Denemesi" başlıklı makalesi de kapsamıştır. —*Ed.*